IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

TIKUV KORXONALARIDA TEJAMKOR ISHLAB CHIQARISHNI QO‘LLASH

Sh.G.Madjidova
Dotsent
Nurullayeva M.
Magistrant
M. Baxtiyorova
talaba
Toshkent to‘qimachilik va yengil
sanoat instituti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23812489

Annotatsiya. Ushbu maqolada tikuv buyumlarni ishlab chiqarish jarayonida mavjud tashqi va ichki yoqatishlar ko‘rsatigan. Tejamkor ishlab chiqarishni qollash natijasida korxonalar raqobatda ustunlikka ega bo‘lishi aytilgan.

Аннотация. В данной статье показаны внешние и внутренние потери швейного производства. Утверждается, что предприятия получают конкурентное преимущество благодаря внедрению бережливого производства.

Abstract. This article outlines the external and internal losses in garment manufacturing. It argues that enterprises gain a competitive advantage through the implementation of lean manufacturing.

Korxona raqobatbardoshligini oshirishda resurslardan oqilona va samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bozor iqtisodiyoti sharoitida kam xarajat evaziga yuqori foyda olishga erisha oladigan korxonalar raqobatda ustunlikka ega bo‘ladi. Kuchli raqobat, tez o‘zgaruvchan moda tendensiyalari hamda xomashyo narxlarining oshishi tikuvchilik korxonalaridan maksimal darajada moslashuvchanlikka erishishni va xarajatlarni kamaytirishni talab qiladi.

Korxona xarajatlari asosan tashqi va ichki omillar ta’sirida shakllanadi. Tashqi omillarga korxona bevosita ta’sir ko‘rsata olmaydi, shu sababli ular bilan bog‘liq xarajatlarni kamaytirish imkoniyati cheklangan bo‘ladi. Ichki omillar bilan bog‘liq xarajatlarni esa korxona boshqaruv orqali nazorat qilishi va kamaytirishi mumkin[1].

Resurslarni boshqarish korxona faoliyatining ichki omili hisoblanadi. Shu sababli resurslardan samarali foydalanishni tashkil etish korxonaning o‘ziga bog‘liq bo‘ladi. Aynan mana shu jihat korxona raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil sanaladi.

Korxona resurslarini boshqarishning turli usullari mavjud bo‘lib, ulardan eng samaralilaridan biri Lean Production konsepsiyasidir. Ushbu yondashuv ishlab chiqarishdagi ortiqcha xarajatlar, yo‘qotishlar va samarasiz jarayonlarni kamaytirishga qaratilgan bo‘lib, korxona faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Lean Production atamasi “tejamkor ishlab chiqarish” ma’nosini anglatadi.

Mahsulotni ishlab chiqarishdagi har bir bosqich uning qiymatini shakllantirish bilan bog‘liq hisoblanadi[2]. Shu sababli ishlab chiqarish jarayonida iste’molchi uchun qiymat yaratuvchi operatsiyalargina bajarilishi kerak. Ortiqcha va foyda keltirmaydigan operatsiyalarni qisqartirish yoki ulardan voz kechish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bu esa resurslardan samarali va tejamkor foydalanish imkonini beradi. Qiymat - ishlab chiqaruvchi tomonidan yaratiladi, iste’molchi tomonidan belgilanadi. Qiymat iste’molchi nuqtayi nazaridan mahsulotga xos bo‘lgan foydaliligi. Bu odamlar egalik qilishni, foydalanishni, iste’mol qilishni, ekspluatatsiya qilishni va ayirboshlashni xohlaydigan narsalardir.

Mahsulot qiymati iste’molchi tomonidan o‘z tajribasi, raqobatbardosh takliflari, mavjud bilim va texnologiyalari, imkoniyatlari va ehtiyojlari asosida aniqlanadi va ayirboshlash jarayonlari natijasida shakllanadigan narx bilan o‘lchanadi (universal ayirboshlash qiymati - pul).

Iste’molchi uchun qiymat sifat, mahsulot ishlab chiqarish vaqti, xizmat ko‘rsatish vaqti, ishonchlilik, xavfsizlik va boshqalar kabi toifalar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Ishlab chiqaruvchi uchun qiymat mahsulotni pulga - universal mahsulot almashuvi qiymatiga ayirboshlash bilan bog‘liq. Bunda iste’molchi uchun qiymat qanchalik yuqori bo‘lsa, mahsulot ishlab chiqaruvchi uchun shunchalik katta mahsulot almashuvi qiymatiga ega bo‘ladi.

Qiymat yaratish oqimiga mahsulotga konsepsiyani ishlab chiqishdan tortib ishlab chiqarishga kiritishgacha va buyurtmani qabul qilishdan tortib iste’molchiga yetkazib berishgacha bo‘lgan barcha jarayonlardan o‘tishga imkon beradigan qiymat yaratuvchi va yaratmaydigan barcha harakatlar kiradi.

Iste’molchi uchun qiymat yaratish oqimi - o‘zaro bog‘liq jarayonlar va operatsiyalar tizimi yordamida amalga oshiriladigan iste’molchi uchun qiymat yaratishga qaratilgan faoliyat.Tejamkor ishlab chiqarishda qiymat oqimining tezligini oshirish, uning uzluksizligi, bir tekisligini ta’minlash va yo‘qotishlarni bartaraf etishga harakat qilinadi.

Qiymat yaratish oqimini tashkil etuvchi barcha harakatlarni uch toifaga bo‘lish mumkin:

1. Qiymat yaratuvchi harakatlar.

2. Qiymat yaratmaydigan, ammo bir qator sabablarga ko‘ra chiqarib tashlash mumkin bo‘lmagan harakatlar.

3.Qiymat yaratmaydigan, darhol jarayondan chiqarib tashlash mumkin bo‘lgan harakatlar[3].

Yo‘qotishlarni har tomonlama kamaytirish va bartaraf etish faoliyati “tejamkorlik”da qiymat yaratish oqimini yaxshilash va xarajatlarni kamaytirishning asosi sifatida qaraladi.

Tikuvchilik sanoatida eng tez ishlab chiqaradigan korxona emas, balki sifatga putur yetkazmagan holda, eng kam xarajat bilan ishlaydigan korxona raqobatga bardosh beradi[3].

Korxonaga o‘zgarishlarni joriy etishdan avval, ishlab chiqarish maydonidagi yashirin yo‘qotishlarni aniqlashni o‘rganish zarur. Tikuvchilik ishlab chiqarishida ular quyidagi ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi:

-ortiqcha ishlab chiqarish natijasidagi yo‘qotishlar eng keng tarqalgan va boshqa turdagi yo‘qotishlarga olib keladi, bunda iste’molchi zarur yoki sotib olishi mumkin bo‘lganidan ko‘proq mahsulot ishlab chiqariladi. Natijada omborda mahsulot qolib ketadi, ortoqcha joy egallaydi, manaviy eskiradi va unga qilingan xarajatlarni qoplamaydi;

- kutish natijasida vaqtning yo‘qotilishi xodimlarning resurslarni, navbatdagi texnologik operatsiyani kutishi bilan bog‘liq yo‘qotishlar, shuningdek, bu turdagi yo‘qotishlarga notekis

yuklanish paytida uskunaning to‘xtab qolishi, zarur materiallarning yo‘qligi, uskunalarni ta’mir talab bo‘lishi kiradi;

- ortiqcha zaxiralar tufayli yo‘qotishlar hozircha kerak bo‘lmagan ortiqcha hajmdagi materiallarni sotib olish va saqlashdan iborat. Ortiqcha zaxiralar pulni muzlatib qo‘yadi. Yo‘qotishlarning bu turida ishlab chiqarishni rejalashtirish muammolari va jarayonlarning notekisligi, material yetkazib beruvchilar bilan aloqalarning yaxshi yo‘lga qo‘yilmaganligi sabab bo‘ladi. Natijada xarajatlarning oshishiga olib keladigan omborning to‘lib ketishi yuzaga keladi;

- keraksiz tashuvlar natijasidagi yo‘qotish ishlab chiqarish maydonlaridan nooqilona foydalanish, ortiqcha oraliq saqlash zonalari, uskunalarning noqulay joylashuvi, tayyorlov va bichish sexlarining bir-biridan uzoqroq masofada joylashishi natijasida yuzaga keladigan yo‘qotishlar;

- keraksiz ko‘chishlar natijasidagi yo‘qotishlar ish joyini noratsional tashkil etish, xodimlarning keraksiz harakatlari yoki ish joylarini tashkil etishning tartibsizligi, ish standartlarining yo‘qligi, vizualizatsiyaning yo‘qligi, mehnat intizomining buzilishi natijasida yuzaga keladi;

- nuqsonli mahsulot ishlab chiqarish natijasidagi yo‘qotishlar talablariga javob bermaydigan mahsulot ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladi, bu ularni qayta ishlash, ortiqcha resurslardan foydalanish va vaqt xarajatlarini keltirib chiqaradi.Sabablari: ishlab chiqarish jarayonining turli bosqichlarida tegishli nazoratning yo‘qligi, o‘rnatilgan tizimdan (Poka-yoke) foydalanmaslik, xodimning malakasi bajarilayotgan operatsiyalariga mos kelmasligi yoki uskunaning buzilganligi kechikib aniqlanganligi tufayli yuzaga keladi;

-ishlov berish bosqichlarining ortiqchaligi natijasidagi yo‘qotishlar iste’molchiga kerak bo‘lmagan sifatlar bilan mahsulot ishlab chiqarish natijasida yuzaga keladigan yo‘qotishlardir. Bularga ortiqcha oraliq namlab isitib ishlov berish operatsiyalarini kiritilishi misol bo‘la oladi;

-chokning sifatsizligi, igna teshklari, chokning notekisligi natigasida nuqsonli mahsulotni ishlab chiqarish yuzaga keladi. Ularni bartaraf etish uchun ortiqcha vaqt yo‘qotiladi.

Tejamkor ishlab chiqarish tikuv korxonalarga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

• Yangi modellar uchun ishlab chiqarish oqimlarini tezkorlik bilan qayta moslashtirish (moslashuvchanlik).

• Mahsulot birligi tannarxini oshirmagan holda, mahsulotlarni kichik partiyalarda ishlab chiqarish.

• Aylanma mablag‘larni band qilib qo‘yadigan tugallanmagan ishlab chiqarish zaxiralari hajmini kamaytirish.

Adabiyotlar

1. Э.А. Понуждаев , В.II. Медведев, М.Э. Понуждаева Управление организационными изменениями. Уч. Пособие-Москва; Берлин: ДиректМедиа, 2020.-457с.
2. Мокеева Н.С., Жилисбаева О.Р. Проектирование швейных предприятий.Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2019 – 331с.
3. https://Leanvektor.ru